Helena Grossówna

Data urodzenia: 25 listopada 1904

Miejsce urodzenia: Mokre (obecnie część Torunia)

Data śmierci: 30 czerwca 1994 (niektóre źródła podają 1 lipca 1994)

Miejsce śmierci: Radość pod Warszawą

Rodzice: Waleria z domu Winiarska, Leonard Gross

Profesja: tancerka, aktorka teatralna i filmowa, oficer wywiadu Armii Krajowej

Słowa kluczowe: Teatr, kino, choreografia, powstanie warszawskie, Polskie Państwo Podziemne, powstanie warszawskie, obóz jeniecki

Biogram[1]:

Helena Grossówna urodziła się 25 listopada 1904 roku w Mokrem pod Toruniem, dorastała w rodzinie o polsko-niemieckich korzeniach. Wczesne lata życia artystki wiązały się z trudną sytuacją materialną. Jako półsierota, po śmierci ojca w 1911 roku, podjęła aktywność zawodową, pracując od piętnastego roku życia jako praktykantka w sklepie odzieżowym, by wspomóc finansowo owdowiałą matkę. Edukacja szkolna przebiegała w warunkach nasilonej polityki germanizacyjnej, a pierwsze zainteresowania artystyczne nie znajdowały pełnego wsparcia w najbliższym otoczeniu, co wymagało od niej samodzielności w realizowaniu swoich pasji.

Mimo braku początkowej aprobaty ze strony rodziny, Grossówna konsekwentnie rozwijała umiejętności taneczne. Po ukończeniu w 1926 roku szkoły baletowej przy Teatrze Miejskim w Toruniu, rozpoczęła regularną praktykę sceniczną. Kolejnym etapem rozwoju był wyjazd do Francji, związany z zawarciem związku małżeńskiego z Janem Gierszalem w 1928 roku. Pobyt w Paryżu pozwolił jej na doskonalenie warsztatu pod okiem cenionych pedagogów, takich jak Matylda Krzesińska i Bronisława Niżyńska. W tym okresie zdobyła również pierwsze doświadczenia w pracy przed kamerą, uczestnicząc w 1930 roku w realizacji polskojęzycznych produkcji filmowych.

Po powrocie do kraju artystka łączyła pracę w zespołach baletowych w Toruniu, Poznaniu i Bydgoszczy z działalnością aktorską. Od 1935 roku związała się z warszawskimi teatrami rewiowymi, jednak największą rozpoznawalność przyniósł jej udział w kinie

[1] Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, nr projektu NPRH/F/SP/0086/2024/13, kwota dofinansowania 1 119 240, 00 zł., całkowita wartość projektu 1 119 240, 00 zł.

komediowym. W latach 1935-1939 zagrała w siedemnastu filmach, m.in.: „Kochaj tylko mnie” (1935), „Piętro wyżej” (1937), „Zapomniana melodia” (1938), „Paweł i Gaweł” (1938) czy „Testament profesora Wilczura” (1939).

Działalność zawodową artystki przerwał wybuch II wojny światowej. Grossówna zaangażowała się wówczas w prace konspiracyjne, wykorzystując swoje miejsce zawodowe w teatrach jawnych jako osłonę dla służby w wywiadzie organizacji „Wachlarz”. Dzięki znajomości języka niemieckiego i kontaktom z czasów przedwojennych, skutecznie interweniowała w sprawach aresztowanych osób ze środowiska artystycznego, w tym osadzonego w KL Auschwitz Zbigniewa Sagana.

W czasie powstania warszawskiego, pełniąc funkcję oficera w batalionie „Sokół” (pseudonim „Bystra”), dowodziła siedemdziesięcioosobowym oddziałem kobiecym. W ramach powierzonych zadań odpowiadała za szeroko podjętą organizację działań kwatermistrzowskich, sanitarnych oraz opiekę nad rannymi i aprowizację jednostki. Po upadku zrywu trafiła do obozów jenieckich Stalag XI A Gross-Lübars oraz Stalag VI C Oberlangen, gdzie zajmowała się organizacją zaplecza sanitarnego, koordynacją prac porządkowych oraz wsparciem dla współwięźniarek. Po wyzwoleniu obozu Oberlangen i krótkim pobycie za granicą, w 1946 roku powróciła do Polski.

Powojenne życie artystki naznaczone było trudnościami wynikającymi z polityki władz komunistycznych. W 1949 roku zawarła związek małżeński z Tadeuszem Cieślińskim, porucznikiem 1. Dywizji Pancernej generała Stanisława Maczka, z którym miała syna Michała. Ze względu na wojenną przeszłość obojga małżonków - jej działalność w Armii Krajowej oraz jego służbę w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie - rodzina została objęta systemową marginalizacją zawodową. Mimo trudności w uzyskiwaniu znaczących ról, od 1950 roku Grossówna była etatową aktorką warszawskiego Teatru Syrena. Do aktywności filmowej powróciła w latach sześćdziesiątych, realizując głównie role epizodyczne, między innymi w filmach: „Kolorowe pończochy” (1960), „Zbrodniarz i panna” (1963), „Niekochana” (1965), „To jest twój nowy syn” (1967) oraz w popularnej ekranizacji „O dwóch takich, co ukradli księżyc” (1962).

Na emeryturę przeszła po jubileuszu 40-lecia pracy artystycznej w 1965 roku. Ostatnie dekady życia spędziła w Międzylesiu. Za działalność wojenną została odznaczona m.in. Krzyżem Walecznych (1943), Krzyżem Partyzanckim (1965) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1982).

Zmarła w 1994 roku w podwarszawskiej Radości.

Bibliografia:

Źródła:

Grossówna H., 1934, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/1/0/11/7966, https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/5933632

Grossówna H., 1933, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/1/0/11/7977, https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/5978103

Grossówna H. podczas pobytu w Krakowie, 1926-1939, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/1/0/11/7979, https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/5910100/obiekty/292515#opis_obiektu

Grossówna H. w rewii „Od czego mamy rząd", 1938, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/1/0/11/11319, https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/5911776/obiekty/314346#opis_obiektu (autor fotografii: Stanisław Brzozowski, „Na Szerokim Świecie" 1938, nr 25/510)

Opracowania:

Duda A., *„PURPUROWY PŁOMIEŃ", Helena Grossówna w Operze Pomorskiej i Teatrze Toruńskim*, „Pamiętnik Teatralny", 2017, tom 66 nr 1/2.

Januszewski B., *Kino i teatr pod okupacją. Wojenne losy polskich artystów filmowych i scenicznych (1939-1945)*, Gdańsk-Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2024.

Ornatowski Z., *Wspomnienia Heleny Grossówny (1) i (3)*, „Ekran", 1985, nr 23 i 25.

Pieńkowska-Wyżyńska B., Wyżyński A., *Wojenne losy Heleny Grossówny*, „Images. The International Journal of European Film, Performing Arts and Audiovisual Communication", 2017, vol. XX, nr 29.

Teler M., *Amantki II Rzeczypospolitej*, Ożarów Mazowiecki: Bellona, 2023.

Teler M., *Helena Grossówna. Optymistką być*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM, 2025.